

Halvtidsuppföljning av Avfallsplan 2020 – 2030

Sammanställning av status för aktiviteter, delmål och mål samt
rekommendationer till revidering

2026-04-15

Innehåll

1	Bakgrund	3
2	Sammanfattning	3
2.1	Aktualitetsbedömning	5
3	Uppföljning per målområde	6
3.1	Målområde 1 - Minimera	7
3.2	Målområde 2 - Återanvända	9
3.3	Målområde 3 - Återvinna	11
3.4	Målområde 4 - Energiåtervinna	13
3.5	Målområde 5 - Deponera	14
3.6	Målområde 6 - Nedskräpning	16
3.7	Målområde 7 - Kommunal planering	18
3.8	Målområde 8 - Farlighet i avfallet	19
3.9	Målområde 9 - Kundperspektivet	21
3.10	Målområde 10 - Ekonomiska och finansiella mål	23
4	Aktualitetsbedömning	24
4.1	Uppfyllelse av mål och syfte	24
4.2	Samverkan för genomförandet	25
4.3	Omvärld och lagstiftning	27

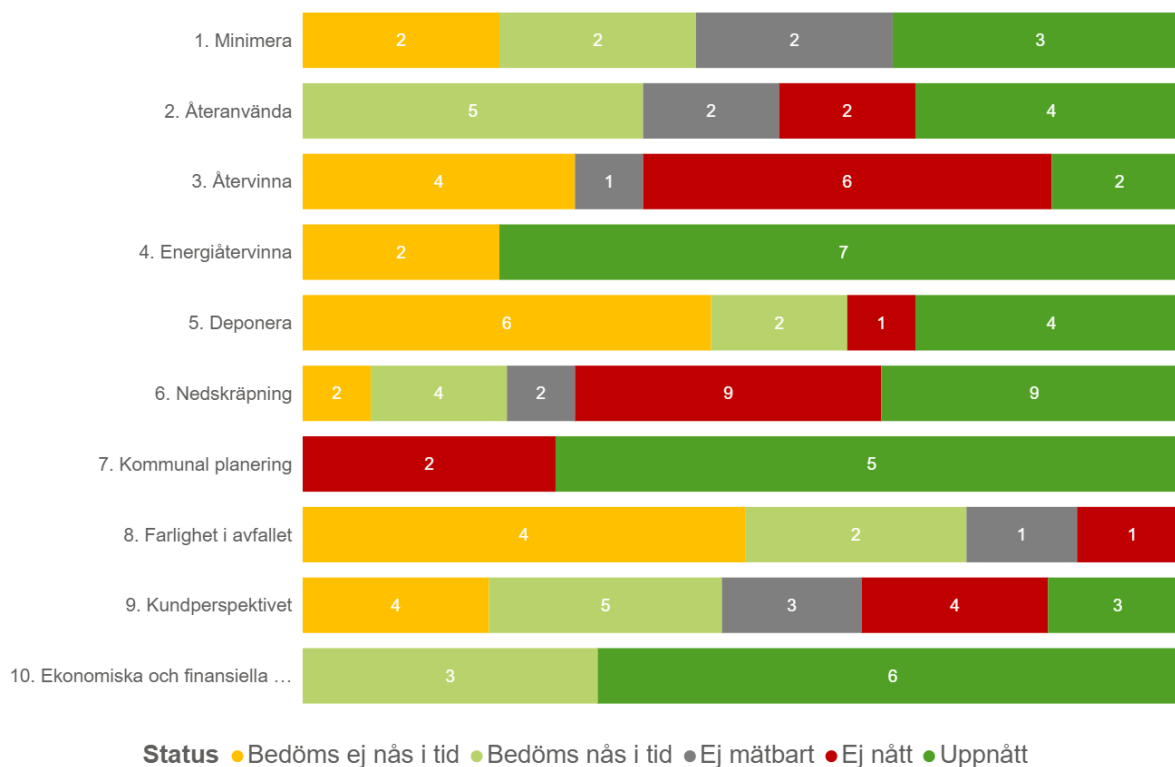
1 Bakgrund

Avfallsplanen för Vafabmiljö kommunalförbund är antagen att gälla från 2020 till 2030. Den har sin grund i avfallstrappan och innehåller åtgärder och mål för att minska avfallsets mängd och farlighet. Syftet med den antagna avfallsplanen är att blicka framåt och planen utgör det strategiska dokument som beskriver hur arbetet ska fokuseras för att uppnå förbättringar. I planen framgår att uppföljning ska genomföras för att se hur aktiviteterna leder mot uppfyllelse av målen. En första uppföljning var avsedd att genomföras under 2022 och en ytterligare uppföljning under 2026. Eftersom avfallsplanens antagande drog ut på tiden påbörjades dock inte arbetet med aktiviteterna förrän 2021. En mindre uppföljning av åren 2021–2022 gjordes därför under 2023. Sedan dess har många aktiviteter genomförts, men det har även skett stora förändringar i omvärlden genom lagändringar och branschutveckling. Genom denna större halvtidsuppföljning sammanställs den nuvarande situationen för både genomförande av aktiviteter och uppfyllelse av målen. Uppföljningen kommer även att användas som underlag för avfallsplanens kommande revidering.

Uppföljningen av kommunernas aktiviteter gjordes under hösten 2025 genom individuella möten med varje kommun. Representanter från respektive kommun och Vafabmiljö gick igenom alla aktiviteter som kommunerna ansvarar för. Även de aktiviteter som Vafabmiljö är ansvariga för följdes upp under hösten 2025 genom deltagande på de olika avdelningarnas ledningsgruppsmöten. För att följa upp läget med målen så har en samlad bedömning gjorts utifrån statistik och resultatet från uppföljningen av aktiviteterna. Uppföljningen kommer att presenteras för förbundsdirektionen, förbundsledningen samt Samrådsorganet under möten i april 2026.

2 Sammanfattning

Uppföljningen av avfallsplanen har visat att vissa målområden (kommunal planering och ekonomi) sett en positiv utveckling, både genom antal utförda aktiviteter och uppfyllelse av mål. Inom andra målområden (återvinna, farlighet i avfallet och kundperspektivet) har genomförandet av aktiviteterna lyckats bra men det är svårt att se något tydligt resultat på måluppfyllnaden. Figur 1 nedan visar en sammanställd bild av den bedömda statusen för alla mål och delmål i avfallsplanen.

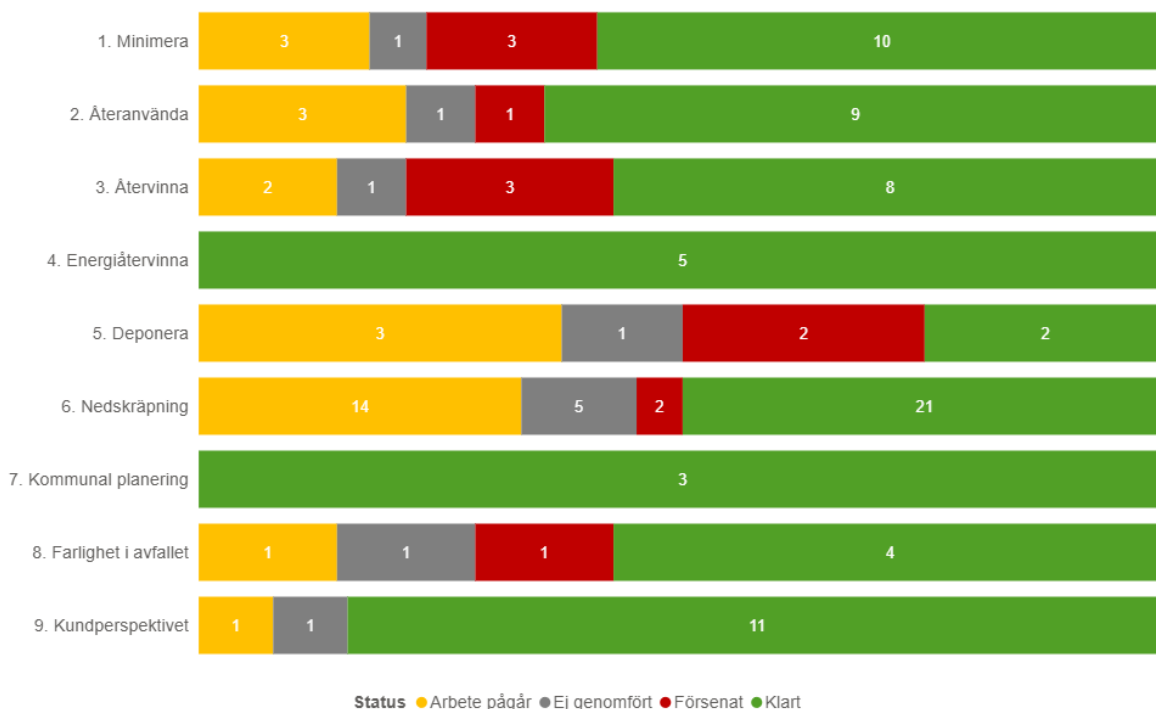

Figur 1. Sammanställd status för alla mål och delmål, fördelat på respektive målområde.

Vafabmiljö har genomfört en stor andel av sina aktiviteter, vissa har dock inte genomförts på det sätt som de planerades när avfallsplanen togs fram. Anledningen till detta är dels hur omvärlden, och då framför allt lagstiftningen, har förändrats, dels behov av att prioritera andra verksamhetsområden.

Medlemskommunerna har kommit olika långt i sitt arbete med att genomföra avfallsplanens aktiviteter. Kommunernas aktiviteter kan delas upp i sådana som ska genomföras helt i kommunens regi (framförallt aktiviteter inom målområdena Deponera och Nedskräpning) och sådana aktiviteter som kräver deltagande i arbete som Vafabmiljö initierar eller samordnar (framförallt inom målområdena Minimera och Återanvända). Under uppföljningen med kommunerna är det flera som har uttryckt att vissa aktiviteter som har genomförts inte har genomförts med anledning av målen och aktiviteterna i avfallsplanen. Ett sådant exempel är matsvinnsarbetet där framför allt kostnaden för inköp av livsmedel har varit den drivande orsaken.

Trots att många aktiviteter är klara, som syns i Figur 2 nedan, visar uppföljningen att det återstår arbete för att nå målen. Avfallsplanen är därför i behov av en större genomlysning och revidering för att fortsätta vara aktuell. Under arbetet med att genomföra och följa upp planen har även flera förbättringsområden med planens struktur och innehåll uppdagats. Med grund i resultatet från uppföljningen kommer det därför under 2026 att genomföras en revidering för att se till att planen är relevant och användbar även under de kommande åren.

Figur 2. Sammanlagd bedömning av samtliga aktiviteter i avfallsplanen, fördelat på respektive målområde.

2.1 Aktualitetsbedömning

En aktualitetsbedömning av planen har gjorts utifrån tre perspektiv med följande resultat:

Uppfyllelse av mål och syfte

Aktualitetsbedömningen visar att målen är många till antalet men att de inte alltid går att följa upp eller ger svar på hur utvecklingen faktiskt ser ut. Avfallsplanens syfte är att styra arbetet med att minska mängden avfall och dess farlighet. I sin nuvarande form omfattar dock avfallsplanen mycket mer än så, den tar även med målsättningar gällande kundservice och ekonomiska frågor. Avfallsplanen upplevs för omfattande och spretig.

Samverkan för genomförandet

En viktig del i arbetet var att hitta samarbetsformer för hur arbetet skulle fördelas mellan kommunerna och kommunalförbundet. Den huvudsakliga samverkanskanalen har varit Samrådsorganet. Kommunernas ansvar har förtydligats i en separat bilaga till avfallsplanen. Ett upplevt problem är att det saknas förankring av planen i kommunerna. Ansvarsfördelningen behöver göras tydligare så att kommunerna inkluderar avfallsplanen i sin övergripande planering och årliga verksamhetsplaner.

Omvärld och lagstiftning

Sedan avfallsplanen antogs har mycket förändrats, både genom ändringar i lagstiftning på nationell och internationell nivå såväl som branschens egen utveckling. På senare tid har ansvaret för att arbeta med de övre stegen i avfallshierarkin också blivit alltmer tydliga och utpekade. Avfallsplanen behöver anpassas utifrån aktuell lagstiftning och därmed prioritera arbetet med de övre stegen i avfallshierarkin och de nationella mål som finns för materialåtervinning ännu mer. Avfallsplanen ska säkerställa att Vafabmiljö och medlemskommunerna bidrar till att dessa uppnås.

3 Uppföljning per målområde

I Avfallsplan 2020–2030 finns tio målområden. De övergripande målen är:

1. Avfallsmängderna ska minska med 7 % per person 2030 jämfört med 2020.
2. År 2030 ska minst 80 % av invånarna uppge att de tycker att det är enkelt att lämna saker för återanvändning och enkelt att konsumera medvetet.
3. Senast 2030 sorteras 60 % av hushållsavfallet i återvinningsbara fraktioner.
4. Senast 2030 energiåtervinns 35 % av insamlat hushållsavfall genom förbränning.
5. Senast 2030 deponeras mindre än 1 % av insamlat material från hushåll.
6. Nedskräpningen ska minska med 50 % 2030 jämfört med 2020.
7. Senast 2022 är Vafabmiljö en självklar samarbetspartner i framtagande av relevanta kommunala planer, program och strategiska dokument.
8. Mängden farligt avfall som sorteras och hanteras felaktigt ska minska.
9. Senast 2030 är 90 % av invånarna nöjda med och har förtroende för Vafabmiljö.
10. Vafabmiljö ska ha en långsiktigt stabil ekonomi.

I uppföljningen har dessa tio övergripande mål tillsammans med övriga mål och delmål bedömts, de är totalt 120 st till antalet. Därtill finns drygt 125 aktiviteter som även de har bedömts. En samlad bedömning av mål, delmål och aktiviteter beskrivs under respektive målområde, tillsammans med en rekommendation inför arbetet med revideringen.

I tabell 1 nedan redogörs för hur bedömningen av målen ser ut. Mål är skrivna i fetstil och delmål i vanligt format. I respektive målområdes bedömning har de mål som kommunerna ansvarar för markerats med en ljusblå färg i vänsterkant för att underlätta läsbarheten. Kommunernas ansvar har förtydligats genom en särskild bilaga till avfallsplanen, med en sammanställning av de aktiviteter som ska genomföras av kommunerna. Där framgår det också att kommunerna ska ta fram underlag för sina delar i avfallsplanen i den årliga uppföljningen.

Tabell 1. Teckenförklaring för måluppfyllnad.

Bedömning	Symbol
Målet kommer att kunna nås i tid	
Målet är uppnått	
Målet kommer inte kunna nås i tid	
Målet är inte uppnått i tid	
Underlag saknas för att kunna bedöma måluppfyllnaden	

3.1 Målområde 1 - Minimera

3.1.1 Uppfyllelse av mål och delmål

Tabell 2. Bedömning av måluppfyllnad för mål och delmål inom målområde 1.

Nr	Målbeskrivning	Status
1.1	Avfallsmängderna ska minska med 7 % per person 2030 jämfört med 2020.	
1.1.1	Avfallsmängderna ska minska med 1 % per person till 2022.	
1.1.2	Avfallsmängderna ska minska med 4 % per person till 2026.	
1.2	Kommunalt verksamhetsavfall ska minska 2030 jämfört med 2020.	
1.3	Matsvinnet i kommunala verksamheter ska minska med 50 % till 2030 jämfört med 2021.	
1.3.1	År 2026 ska matsvinnet från kommunernas storkök för skolor och omsorgsverksamhet ha minskat med 40 % jämfört med 2021. Delmålet gäller för regionen som helhet och inte för varje enskild kommun.	

1.4	Användningen av engångsartiklar och förpackningar ska minska.	
1.4.1	Senast 2022 är samtliga kommuner i regionen Kranmärkta.	
1.4.2	Senast 2022 använder minst tolv butiker i regionen matavfallspåsar som fruktpåsar.	

3.1.2 Sammanfattande bedömning

Målområdet handlar om att de totala avfallsmängderna ska minska, vilket omfattar matavfall, restavfall (soppåsen), grovavfall på återbruken samt farligt avfall. Både Vafabmiljö och kommunerna ansvarar för mål och genomförandet av aktiviteter.

De totala avfallsmängderna i regionen utvecklas i en positiv riktning och till 2022 hade de minskat med 9 % jämfört med 2019. Vilken typ av avfall det är som har minskat ger dock inte detta mål svar på eftersom målets mätvärde omfattar såväl restavfall som matavfall, grovavfall och farligt avfall. För att måluppföljningen ska ge en tydligare bild av den faktiska förändringen skulle separata avfallsflöden behöva brytas ut i egna värden.

Målen som berör det kommunala verksamhetsavfallet bedöms som att de ej kommer att nås i tid (1.2 och 1.4). För att måluppfyllnaden bättre ska gå att bedöma behöver en uppföljningsmetod och utgångsvärden tas fram. En negativ bedömning har ändå gjorts med anledning av att ett systematiskt arbete med frågorna saknas i kommunerna och endast ett fåtal av kommunerna har kunnat redovisa någon typ av insats.

Matsvinn är ett minimeringsområde som flera av kommunerna har arbetat systematiskt med under en längre tid. Uppfyllandet för mål 1.3 och 1.3.1 är dock svårt att bedöma eftersom enhetliga mätmetoder inte används över hela regionen vilket gör att det inte går att sammanställa statistiken. Det saknas även ett utgångsvärde för 2021 eftersom flera kommuner ännu inte hade börjat mäta då.

För målområdet Minimera är mer än hälften av aktiviteterna som Vafabmiljö ansvarar för klara. För kommunernas del är knappt hälften klara medan mer än hälften ännu ej är genomförda.

3.1.3 Rekommendation till revideringen

Med anledning av att en stor andel aktiviteter är genomförda och att de som ännu inte är det har tappat i aktualitet är Minimera ett av de målområden som har störst behov av komplettering och uppdatering i samband med revideringen. Mål som har passerat bör utgå och de kvarvarande målen ses över med avseende på begrepp, mätbarhet och specificitet. Målområdet som helhet behöver ha en starkare koppling mellan aktiviteter och själva målformuleringen så att de aktiviteter som genomförs faktiskt påverkar målet. Arbetet med att minska avfallet behöver stärkas i revideringen för att bättra uppfylla ambitionen i kommande lagstiftning.

3.2 Målområde 2 - Återanvända

3.2.1 Uppfyllelse av mål och delmål

Tabell 3. Bedömning av måluppfyllnad för mål och delmål inom målområde 2.

Nr	Målbeskrivning	Status
2.1	År 2030 ska minst 80 % av invånarna uppge att de tycker att det är enkelt att lämna saker för återanvändning och enkelt att konsumera medvetet.	
2.1.1	År 2022 ska minst 60 % av invånarna uppge att de tycker att det är enkelt att lämna saker för återanvändning.	
2.1.2	År 2026 ska minst 70 % av invånarna uppge att de tycker att det är enkelt att lämna saker för återanvändning.	
2.1.3	År 2022 ska minst 60 % av invånarna uppge att de tycker att det är enkelt att konsumera medvetet och att de vet var de kan handla begagnade produkter.	
2.1.4	År 2026 ska minst 70 % av invånarna uppge att de tycker att det är enkelt att konsumera medvetet och att de vet var de kan handla begagnade produkter.	
2.2	Senast 2030 uppger 90 % av invånarna att de vet var de ska lämna använda textilier för återanvändning och återbruk och anser att det är enkelt att konsumera textilier medvetet.	
2.2.1	År 2022 upplever minst 70 % av invånarna att det är enkelt att lämna textilier för återanvändning och återbruk.	
2.2.2	År 2026 upplever minst 80 % av invånarna att det är enkelt att konsumera textil medvetet och att de vet var de kan handla begagnade textilier.	
2.3	Senast 2024 ska samtliga kommuner ha ökat återanvändningen inom de egna verksamheterna.	
2.3.1	Senast 2022 har medlemskommunerna etablerat ett internt bytessystem för möbler och annan lämplig utrustning.	
2.4	År 2026 har alla lovpliktiga rivningar som genomförs i regionen en kontrollplan där resurshushållning tagits i beaktande. *	
2.4.1	Senast 2022 har rutiner införts i samtliga kommuner för ökad information om resurshushållande hantering av bygg- och rivningsavfall genom krav på kontrollplaner. *	
2.5	Återanvändningen av sopsand som används i kommunerna för halkbekämpning ska öka till 2026 jämfört med 2020.	

*Dessa mål delas med målområde 7 – Kommunal planering.

3.2.2 Sammanfattande bedömning

Det övergripande målet handlar om att återanvända saker och mäts utifrån invånarnas upplevelse av att lämna saker för återanvändning och att konsumera medvetet. Utöver det finns mål som kommunerna ansvarar för att uppfylla i sina organisationer. Både Vafabmiljö och kommunerna ansvarar för mål och genomförandet av aktiviteter.

Målen om invånarnas upplevelse kring att lämna saker till återanvändning, konsumera medvetet och kunskapen om var de kan handla begagnade produkter visar positiva resultat. Dock är det viktigt att påtala att det inte går att likställa att invånare vet var de kan handla begagnade produkter med att de faktiskt gör det.

I dagsläget är invånarnas upplevelse av textilinsamling inte undersökt, men man kan anta att den stora mediala uppmärksamhet som textilfrågan har haft under 2025 kan ha bidragit till nya perspektiv på frågan om textilavfall. Uppmärksamheten har synliggjort flera sidor av hanteringen av insamlade textilier och har förhoppningsvis lett till reflektion över konsumtion och hållbarhet.

Arbetet med att öka återanvändningen i kommunernas organisationer går på det stora hela för långsamt. Endast ett fåtal kommuner har i dagsläget etablerat system för internt återbruk och ännu färre var klara med detta vid 2022. Ett nätverk för cirkulära upphandlingar samordnas av Vafabmiljö för kommunerna, där knappt hälften har deltagit på något sätt. Kommunernas deltagande i nätverket är inte likställt med att de faktiskt har etablerat ett arbetssätt med cirkulära upphandlingar. Ökningen av återanvändning i regionen till 2024 har därför bedömts endast vara marginell (mål 2.3).

I och med ändringar i lagstiftning ställs det numera krav på exempelvis materialinventering vid rivning. Mål 2.4 och 2.4.1 bedöms därför som uppfyllda och tillhörande aktiviteter som klara, trots att införandet av kraven inte skett med anledning av avfallsplanen.

Den samordning av sopsandshanteringen som planerades vid antagandet av avfallsplanen har inte genomförts. Flera kommuner har dock utvecklat egen hantering för att kunna ta vara på sopsanden, varför återanvändningen har bedömts ökat jämfört med 2020.

För kommunernas del är knappt hälften av aktiviteterna inom målområdet klara. För Vafabmiljös del är ungefär två tredjedelar klara.

3.2.3 Rekommendation till revideringen

Målområdets delmål som har passerats eller uppnåtts bör utgå under revideringen. Relevansen av mätetalen i målen 2.1 och 2.2 med tillhörande delmål bör även ses över. Ett tydligare fokus för kommunernas del skulle behövas för målen 2.3 med tillhörande aktiviteter. Erfarenheter från den första perioden med avfallsplanen visar att den reviderade avfallsplanen behöver tydliggöra ytterligare vilket ansvar som ligger på kommunerna för genomförandet av aktiviteterna och se till att det förankras i de kommunala organisationerna.

3.3 Målområde 3 - Återvinna

3.3.1 Uppfyllelse av mål och delmål

Tabell 4. Bedömning av målluppfyllnad för mål och delmål inom målområde 3.

Nr	Målbeskrivning	Status
3.1	Senast 2030 sorteras 60 % av hushållsavfallet i återvinningsbara fraktioner.	
3.1.1	Senast 2022 sorteras 49 % av hushållsavfallet i återvinningsbara fraktioner.	
3.1.2	Senast 2026 sorteras 55 % av hushållsavfallet i återvinningsbara fraktioner.	
3.1.3	Senast 2021 har 60 % av bostadsfastigheterna tillgång till fastighetsnära insamling av förpackningar. *	
3.1.4	Senast 2022 ökar utsorterat matavfall med 5 % per år.	
3.1.5	Senast 2022 materialåtervinns 50 % av plasten som samlas in vid Återbruken.	
3.1.6	Senast 2022 återvinns 90 % av planglas som samlas in. **	
3.1.7	Senast 2026 återvinns 50 % av isoleringen som samlas in. **	
3.1.8	Senast 2030 återvinns 90 % av isoleringen som samlas in. **	
3.2	Senast 2030 nyttjas fosfor ur avlopp på bästa möjliga sätt.	
3.3	Senast 2030 ska 100 % av biogödseln från biogasproduktionen återföras till åkermark.	
3.4	Senast 2022 är förutsättningarna för att etablera en anläggning för framställning av biokol framtagna.	
3.5	Hantering av massor sker samordnat och med ett effektivt resursutnyttjande senast 2023.***	
*Detta mål delas med målområde 7 – Kommunal planering. **Dessa mål delas med målområde 5 – Deponera. ***Detta mål delas med målområde 8 – Farlighet i avfallet.		

3.3.2 Sammanfattande bedömning

Målområdet handlar om att öka insamling och sortering av kommunalt avfall för att möjliggöra återvinning i nästa steg. Det första målet omfattar förpackningar och matavfall samt det grovavfall som lämnas av hushållen på återbruken. Detta mål har en stark koppling till både nationella mål och EU:s mål om att öka återvinningen av kommunalt avfall. Då Sverige inte når målen är det här ett område som är av stor vikt i regeringens förslag till ny lagstiftning för avfallsområdet.

Vafabmiljö ansvarar för genomförandet av samtliga aktiviteter för målområdet eftersom förbundet ansvarar för införandet av den fastighetsnära insamlingen av förpackningar och insamlingen av grovavfall på återbruken. Drygt hälften av aktiviteterna är klara medan en femtedel bedöms som försenade. Trots att flera aktiviteter har genomförts så nås inte målen.

Delmålen (3.1.1 till 3.1.8) har inte, eller kommer inte att, nås. Under 2022 var endast 37 % sorterat för återvinning (målet för år 2022 var 49 %). För 2024 uppgick andelen till 36 % (att jämföra med målet för år 2026 som är 55 %). Utvecklingen går således åt fel håll. En förklaring är att grovavfall från återbruken inte återvinns i tillräckligt stor utsträckning utan istället skickas till förbränning. För att nå målen behöver även mängden förpackningar som samlas in öka. En förutsättning för det är möjligheten till fastighetsnära insamling. Andelen bostäder som hade tillgång till fastighetsnära insamling av förpackningar hade inte nått målet på 60 % till 2021. Anledningen till detta är att införandet av fastighetsnära insamling, i Vafabmiljö-regionen kallat Närsorterat, dröjde längre än vad som förväntades när avfallsplanen antogs. Till 2030 beräknas dock Närsorterat vara så pass utbyggt att målet för det året kommer att nås.

Målen för de utpekade fraktioner som samlas in via återbruken (planglas, isolering och plast) har varit ambitiösa och nås inte. En önskad hantering begränsas både av platsbristen på de nuvarande återbruken och svårigheterna att hitta mark för nya återbruk såväl som av övriga avfallsbranschens utveckling av processer för att ta hand om dessa fraktioner. Återvinning av hård- och mjukplast som inte är förpackningar är idag möjligt men ställer höga krav på renhet i insamlingen och innebär även en del logistiska utmaningar. För isolering finns i dagsläget ingen fungerande storskalig återvinning. Plasten som samlas in på återbruken går idag till förbränning och isoleringen deponeras. Endast planglas har kunnat återvinnas i viss utsträckning.

Mål 3.5 om hantering av massor har spelat ut sin roll sedan avfallsplanen antogs eftersom förutsättningarna för att hantera massor gemensamt har förändrats.

3.3.3 Rekommendation till revideringen

Både mål 3.3 och 3.4 som berör biogas har uppnåtts och föreslås därför utgå i samband med revideringen. Även mål 3.5 bör utgå. Att peka ut specifika materialslag i målen för återvinning av material insamlade på återbruken är för detaljerat för att kunna ta hänsyn till branschens förändringar över tid. Fokus bör istället ligga på en mer omfattande och generell nivå. Ambitionen i mål 3.1.4, att mängden utsorterat matavfall ska öka med 5 % varje år under avfallsplanens livslängd, var god men har inte fallit väl ut då konjunkturen i samhället har haft en stor påverkan på mängderna matavfall som samlas in. I det långsiktiga perspektivet har målet även fel fokus eftersom det inte är önskvärt att

mängden insamlat matavfall alltid ska öka om det även innebär att matsvinnet ökar. Istället bör fokus vara att minska mängden matavfall som hamnar i restavfallet.

3.4 Målområde 4 - Energiåtervinna

3.4.1 Uppfyllelse av mål och delmål

Tabell 5. Bedömning av måloppfyllelse för mål och delmål inom målområde 4.

Nr	Målbeskrivning	Status
4.1	Senast 2030 energiåtervinns maximalt 35 % av insamlat hushållsavfall genom förbränning.	
4.1.1	Senast 2022 energiåtervinns maximalt 45 % av insamlat hushållsavfall.	
4.1.2	Senast 2026 energiåtervinns maximalt 39 % av insamlat hushållsavfall.	
4.2	År 2023 avsätts 3 % av askorna från energiåtervinning högre i avfallshierarkin jämfört med 2018.	
4.3	År 2021 finns kapacitet för framställning av 40 GWh biogas där såväl gas som biogödsel har full avsättning.	
4.3.1	Senast 2021 är utsläppen av metan från biogasanläggningen högst 3 % av producerad mängd.	
4.3.2	Senast 2021 är utbytet av rötbar substans i biogasanläggningen minst 90 %.	
4.3.3	Den specifika biogasproduktionen (m ³ biogas/ton avfall) ska öka med minst 10 % till 2021 jämfört med 2018.	
4.4	Senast 2020 drivs Vafabmiljös och dess entreprenörers fordonsflotta fossilfritt.	

3.4.2 Sammanfattande bedömning

Målområdet energiåtervinna består av mål inom två områden; biogas och avfall som skickas till energiåtervinning. Målen gällande biogasproduktionen är uppnådda. De mål som ej nåtts eller som inte har en tillräckligt positiv utveckling handlar om andelen avfall som skickas till energiåtervinning. Måloppfyllelsen är starkt kopplat till de mål som finns för målområdena Minimera och Återvinna eftersom andelen insamlat hushållsavfall som går till energiåtervinning kommer att minska först när avfallsmängderna minskar eller att en större andel sorteras ut i återvinningsbara fraktioner.

Målet om att energiåtervinna maximalt 35 % av insamlat hushållsavfall år 2030 är långt från att nås och trenden för målet går åt fel håll. År 2024 energiåtervanns 46 % av insamlat hushållsavfall.

3.4.3 Rekommendation till revideringen

De mål som är uppnådda bör utgå.

Vafabmiljö ansvarar för samtliga aktiviteter inom målområdet och alla aktiviteter är bedömda som klara. Eftersom målet om att max 35 % av insamlat hushållsavfall går till förbränning år 2030 är långt ifrån att nås behöver revideringen ta hänsyn till gapet och ta fram nya aktiviteter som leder till det önskade resultatet.

De mål som ännu inte har nåtts (4.1 och 4.1.2) är egentligen en spegling av målen om andelen som sorteras i återvinningsbara fraktioner (mål 3.1) och målområdena föreslås därför slås ihop i ett gemensamt område för att effektivisera uppföljningsarbetet.

3.5 Målområde 5 - Deponera

3.5.1 Uppfyllelse av mål och delmål

Tabell 6. Bedömning av måluppfyllelse för mål och delmål inom målområde 5.

Nr	Målbeskrivning	Status
5.1	Senast 2030 deponeras mindre än 1 % av insamlat material från hushåll.	
5.1.1	Senast 2022 återvinns 90 % av planglas som samlas in från hushåll. *	
5.1.2	Senast 2026 återvinns 50 % av isoleringen som samlas in. *	
5.1.3	Senast 2030 återvinns 90 % av isoleringen som samlas in. *	
5.1.4	Senast 2022 har ytterligare minst två avfallsslag identifierats som kan avsättas på annat sätt än genom deponering.	
5.2	Senast 2026 finns plan för hur samtliga Vafabmiljös sluttäckta deponier ska användas.	
5.3	Senast 2022 finns en handlingsplan för att minska antalet bränder på Vafabmiljös anläggningar.	
5.4	Senast 2026 har åtgärder utförts så att mängden förorenat vatten från Vafabmiljös avfallsanläggningar har minskat.	
5.5	Senast 2030 omhändertas all deponigas från Vafabmiljös deponier som är möjlig att samla upp på ett sådant sätt att utsläpp av metan till atmosfären förhindras.	

5.6	Senast 2040 utgör inte nedlagda deponier någon risk mot människors hälsa eller miljö.	
5.6.1	Senast 2022 ska ansvarsförhållandet ha klarlagts för samtliga deponier tillhöriga MIFO riskklass 1 och 2.	
5.6.2	Senast 2026 ska åtgärdsplaner ha tagits fram för deponier tillhöriga MIFO riskklass 1 och 2.	
5.6.3	Senast 2040 ska samtliga deponier inom riskklass 1 och 2 vara åtgärdade.	
*Dessa mål delas med målområde 3 – Återvinna.		

3.5.2 Sammanfattande bedömning

Det övergripande målet handlar om att mindre än 1 % av hushållsavfallet ska läggas på deponi. Målområdet handlar också om att hantera samt minimera den negativa miljöpåverkan från såväl Vafabmiljös sluttäckta och aktiva deponier som de gamla nedlagda deponierna som kommunerna ansvarar för.

Deponera är det målområde som har lägst andel klara aktiviteter, endast 25 %. De aktiviteter som rör planglas och isolering är gemensamma med målområdet Återvinna och har därför samma problematik som nämnts tidigare. Trots att delmålen för dessa utpekade avfallsslag inte har uppnåtts ser ändå utvecklingen för mål 5.1 god ut då det under en längre tid endast har varit en mycket liten andel av det kommunala avfallet som har deponerats (0,4 % år 2024 och 2025).

En del av aktiviteterna berör Vafabmiljös arbete med de deponier som förbundet ansvarar för. För dessa utgår mycket av arbetet från miljötillstånden och dess tillhörande tillsyn och några av aktiviteterna i avfallsplanen har därför inte prioriterats att genomföras.

Tempot i kommunernas arbete med deponierna skiljer sig åt men under uppföljningen framkom att de flesta ändå har en plan som de följer. Dock angav vissa kommuner att de istället arbetade mot målåret 2050 som tidigare var ett förslag på etappmål från Naturvårdsverket, som visserligen inte antogs men som har använts som målar på regional nivå i Västmanland.

3.5.3 Rekommendation till revideringen

Flertalet mål på detta målområde bör utgå i samband med revideringen. Deponimålet (5.1) nås varje år, trots att de tillhörande aktiviteterna inte har lyckats genomföras. Denna problematik delas med målområde 3, och förslaget är att ett ökat fokus på att hitta avsättning för insamlade material på återbruken bör hanteras just i mål gällande materialåtervinning.

Eftersom mycket av arbetet med nya och gamla deponier drivs genom tillsynsarbete och miljöledningssystem samtidigt som den faktiska mängd som deponeras idag är så liten bör målområdet Deponera få en annan utformning och mindre fokus bör även läggas på området i den reviderade avfallsplanen.

3.6 Målområde 6 - Nedskräpning

3.6.1 Uppfyllelse av mål och delmål

Tabell 7. Bedömning av måloppfyllelse för mål och delmål inom målområde 6.

Nr	Målbeskrivning	Status
6.1	Nedskräpningen ska minska med 50 % 2030 jämfört med 2020.	
6.1.1	(Arboga) Senast år 2022 ska antal säckar som används för att plocka skräp utanför papperskorgar ha minskat med 20 % jämfört med år 2020.	
6.1.2	(Arboga) Senast år 2026 ska antal säckar som används för att plocka skräp utanför papperskorgar ha minskat med 35 % jämfört med år 2020.	
6.1.3	(Enköping) Öka antalet skolor och förskolor som är med i Håll Sveriges rents skräpplockardagar (2019 var 9 skolor/förskolor anmälda). (Ansvarig nämnd är kommunstyrelsen med stöd av utbildnings- och arbetsmarknadsnämnden och Vafabmiljö)	
6.1.4	(Enköping) Presentera en mätbar lägesbild av nedskräpningen i kommunens tätorter, senast 2022. (Ansvarig nämnd kommunstyrelsen)	
6.1.5	(Enköping) Ta fram och anta en aktivitetsplan för minskad nedskräpning, senast 2023. (Ansvarig nämnd kommunstyrelsen med stöd av tekniska nämnden)	
6.1.6	(Fagersta) Nedskräpningen har minskat 20 procent till år 2024.	
6.1.7	(Hallstahammar) Senast år 2021 ska Hallstahammars kommun ha en strategi för papperskorgar i offentlig miljö.	
6.1.8	(Hallstahammar) Senast år 2023 ska kommunens strategi för papperskorgar i offentlig miljö vara genomförd.	
6.1.9	(Hallstahammar) Hallstahammars kommun ska årligen delta i minst en kampanj inom "Håll Sverige Rent".	
6.1.10	(Heby) Från och med 2021 genomförs deltagande i Håll Sverige Rent samordnat inom kommunen.	
6.1.11	(Heby) Senast 2022 ska alla kommunens medborgare ha fått information om var avfall lämnas.	
6.1.12	(Kungsör) Nedskräpningen ska minska med 30 procent 2026 jämfört med 2020.	

6.1.13	(Köping) Målsättningen för arbetet med minskad nedskräpning är att kommunens index i skräpmätningar och medborgarundersökningar ska förbättras över tid samt att kommuninvånarnas attityder och beteenden kring nedskräpning ska förbättras.	
6.1.14	(Norberg) Nedskräpningen har minskat 20 procent till år 2024.	
6.1.15	(Sala) Kommunen ska under 2020 tillse att ett miljöprogram antas som ska gälla för kommunen och i miljöprogrammet ska nedskräpningsperspektivet ingå.	
6.1.16	(Skinnskatteberg) Senast 2022 ska kommunen ha en plan för papperskorgar i offentliga miljöer.	
6.1.17	(Skinnskatteberg) Kommunens ska från år 2022 aktivt genomföra nedskräpningskampanj för kommunens invånare.	
6.1.18	(Västerås) Antal deltagare i skräpplockardagarna ska öka från 2018 års antal 7689 st.	
6.1.19	(Västerås) Antal skräp ska minska från 2018 års 10,66 skräp/10 kvm.	
6.2	Senast 2022 åtgärdas anmälningar om nedskräpning/dumpning skyndsamt.	
6.2.1	(Hallstahammar) Senast år 2030 ska samtliga invånare ha kunskap om var avfall ska lämnas.	
6.2.2	(Hallstahammar) Senast år 2020 finns rutiner för hur anmälningar om nedskräpning/dumpning ska hanteras.	
6.2.3	(Hallstahammar) Uppföljning av efterlevnaden av rutin för hantering av anmälningar om nedskräpning/dumpning ska ha genomförts senast 2021.	
6.2.4	(Köping) Anmälan om nedskräpning/dumpning ska åtgärdas skyndsamt.	
6.2.5	(Skinnskatteberg) Senast 2022 åtgärdas anmälningar om nedskräpning/dumpning skyndsamt.	
6.2.6	(Surahammar) Av inkomna anmälningar om nedskräpning/dumpning, ska uppstädning ske inom fem arbetsdagar i 75 % av fallen.	

3.6.2 Sammanfattande bedömning

Mål och åtgärder för att minska nedskräpning är idag ett lagkrav för kommunala avfallsplaner. Därför finns detta målområde med trots att ansvaret för arbetet utgår från gatu- och renhållningslagstiftningen och således inte är överlämnat till Vafabmiljö. Kommunerna har istället själva fått formulera egna delmål och aktiviteter samt resurssätta det arbete som krävs för att nå dessa.

För delmålen bedöms att en dryg tredjedel inte har nåtts. Totalt har kommunerna tagit fram 42 aktiviteter att jobba med, där antalet per kommun varierar stort. Av aktiviteterna är hälften bedömda som klara och en tredjedel är pågående. Vissa kommuner har haft väldigt specifika både mål och aktiviteter vilket har gjort uppföljningen svårbedömd då arbetets riktning eller tillgänglig budget kan ha förändrats efter att avfallsplanen antogs. I vissa kommuner upplevs det också finnas en diskrepans mellan målens och aktiviteternas ambitionsnivå samt den budget som har blivit tilldelad för arbetet.

3.6.3 Rekommendation till revideringen

Då inte alla kommuner har tillräckligt med resurser för att ta fram underlag till bedömningen av sina egna respektive delmål är det lämpligt att vid revideringen försöka samla kommunerna kring ett gemensamt huvudmål istället. Kommunerna bör också se över aktiviteternas ambitionsnivå utifrån rådande tillgängliga resurser. I likhet med mål och aktiviteter i andra målområden i planen kan det även här vara lämpligt att ändra detaljnivån.

3.7 Målområde 7 - Kommunal planering

3.7.1 Uppfyllelse av mål och delmål

Tabell 8. Bedömning av måluppfyllelse för mål och delmål inom målområde 7.

Nr	Målbeskrivning	Status
7.1	Senast 2022 är Vafabmiljö en självklar samarbetspartner i framtagande av relevanta kommunala planer, program och strategiska dokument.	
7.1.1	Senast 2022 är Vafabmiljö remissinstans i samtliga översiktsplaner, fördjupade översiktsplaner samt detaljplaner i förbundets medlemskommuner.	
7.1.2	Senast 2024 inkluderas avfallshantering i samtliga översiktsplaner, fördjupade översiktsplaner samt detaljplaner i förbundets medlemskommuner.	
7.1.3	Senast 2022 uppstår inga problematiska hämtställen vid nyproduktion.	
7.1.4	Senast 2021 har 60 % av bostadsfastigheterna tillgång till fastighetsnära insamling av förpackningar. *	
7.2	Senast 2024 har alla lovpliktiga rivningar som genomförs i regionen en kontrollplan där resurshushållning tagits i beaktande. **	
7.2.1	Senast 2022 har rutiner införts i samtliga kommuner för ökad information om resurshushållande hantering av bygg- och rivningsavfall genom krav på kontrollplaner. **	
*Detta mål delas med målområde 3 – Återvinna. **Dessa mål delas med målområde 2 – Återanvända.		

3.7.2 Sammanfattande bedömning

Det övergripande målet säger att Vafabmiljö ska vara en självklar samarbetspartner i framtagandet av relevanta kommunala planer, program och strategiska dokument eftersom det är viktigt att det tas hänsyn till avfallshanteringens behov tidigt i planeringsprocessen. Detta område var högt prioriterat när kommunalförbundet var nybildat, då det handlade om att få ordning på samverkan och rutiner mellan förbundet och kommunerna.

Fem av sju mål är bedömda som uppnådda och alla aktiviteter är klara. Samarbetet mellan kommunerna och Vafabmiljö har sedan 2021 utvecklats i en tydligt positiv riktning och väl fungerande rutiner finns. Dock uppstår fortfarande ”problematiske hämtställen” i samband med ny- och ombyggnationer. Vafabmiljö behöver därför hitta andra arbetssätt än remissprocessen för att komma till rätta med planeringen av hämtställen i ett tidigt skede. Flera av målen i målområdet är delade med andra målområden i planen.

3.7.3 Rekommendation till revideringen

Målområde 7 bör övervägas att avslutas då det arbete som återstår inte direkt handlar om kommunernas fysiska planering eller remissprocessen. Aktiviteter för att tidigare i processen motverka att problematiske hämtställen uppstår samt att bostadsfastigheter ska ha tillgång till fastighetsnära insamling av förpackningar kan med fördel flyttas till annat målområde, till exempel målområde Återvinna.

3.8 Målområde 8 - Farlighet i avfallet

3.8.1 Uppfyllelse av mål och delmål

Tabell 9. Bedömning av måluppfyllelse för mål och delmål inom målområde 8.

Nr	Målbeskrivning	Status
8.1	Mängden farligt avfall som sorteras och hanteras felaktigt ska minska.	
8.2	Senast 2030 har tio informationsaktiviteter riktade till hushåll genomförts med syfte att höja kunskapen om vad som är farligt avfall och hur det ska hanteras.	
8.3	Metoder för att ta emot farligt avfall vid återbruken har utvecklats så att säkerheten ökar till 2026 jämfört med 2020.	
8.4	Möjligheterna att lämna farligt avfall har ökat med 50 % 2030 jämfört med 2020.	
8.5	Kunskapen om hur man hanterar farligt avfall har ökat med 70 % i verksamheter inom kommunerna som ger upphov till farligt avfall år 2030 jämfört med 2020.	

8.5.1	2026 genomför 50 % av verksamheterna utbildningen och finns i ett program med regelbundet återkommande fortbildning.	
8.5.2	2030 genomför 70 % av verksamheterna utbildningen och finns i ett program med regelbundet återkommande fortbildning.	
8.6	Senast 2023 hanteras massor samordnat och med ett effektivt resursutnyttjande. *	
*Detta mål delas med målområde 3 – Återvinna.		

3.8.2 Sammanfattande bedömning

Målområdet handlar om vilket arbete som behöver göras för att öka säkerheten vid hantering av farligt avfall så att det inte utsätter människor eller miljö för någon risk. Både Vafabmiljö och kommunerna ansvarar för genomförandet av målområdet.

Farlighet i avfallet är det enda målområde där inget mål bedöms som uppnått än, vilket delvis kan ha sin förklaring i att de flesta målen har 2026 eller 2030 som mållår. Värt att notera är dock att mer än hälften av aktiviteterna är klara, vilket alltså inte speglas i måluppfyllnaden.

Målområdets första mål är för generellt formulerat och omfattande för att det ska gå att ta fram underlag för att bedöma hur hanteringen ser ut. De två efterföljande målen har dock en positiv utveckling då Vafabmiljö löpande jobbar med information gällande farligt avfall. Vafabmiljö har också gjort en stor insats för att höja kompetensen hos personalen på återbruken genom utbildningsinsatser och löpande fortbildning. Däremot har möjligheterna att lämna farligt avfall inte ökat. En bidragande faktor till att detta inte genomförts som planerat kan vara den på senare tid alltmer omfattande och begränsande lagstiftningen gällande hantering av farligt avfall vilket både försvårar och fördyrar införande av utökad service.

Målen och aktiviteterna som handlar om hantering av farligt avfall i kommunernas verksamheter har inte haft någon positiv utveckling. Ett arbete med den utbildning som nämns i målen påbörjades men otydlighet kring det faktiska behovet gjorde att projektet pausades.

Mål 8.6 som handlar om hantering av massor har i uppföljningen bedömts som att målet inte kommer att kunna nås. Aktiviteterna som tillhör målet finns under målområde 3 Återvinna, och då specifikt under mål 3.5. Förutsättningarna att arbeta strategiskt och långsiktigt med masshantering i regionen har förändrats under den första perioden med avfallsplanen.

3.8.3 Rekommendation till revideringen

Lagstiftningen kring hantering av farligt avfall har förändrats sedan avfallsplanen antogs 2020, vilket gör att den ambitionsnivå kring vilken service som skulle erbjudas invånarna i regionen inte längre är praktiskt genomförbar. Två exempel är dokumentationskravet på verksamheters farliga avfall och högre krav kring hantering av asbest. Det behöver tas hänsyn till de nya förutsättningarna när avfallsplanen revideras.

I revideringen behöver det också tydliggöras vilket stöd från Vafabmiljö som efterfrågas av de kommunala organisationerna för att säkerställa att farligt avfall sorteras och hanteras på ett korrekt sätt.

Mål 8.6, som även finns med i målområde 3, bör utgå i den reviderade avfallsplanen.

3.9 Målområde 9 - Kundperspektivet

3.9.1 Uppfyllelse av mål och delmål

Tabell 10. Bedömning av måluppfyllelse av mål och delmål inom målområde 9.

Nr	Målbeskrivning	Status
9.1	Senast 2030 är 90 % av invånarna nöjda med och har förtroende för Vafabmiljö.	
9.1.1	Senast 2022 är 85 % av invånarna nöjda med och har förtroende för Vafabmiljö.	
9.1.2	Senast 2026 är 87 % av invånarna nöjda med och har förtroende för Vafabmiljö.	
9.1.3	Senast 2030 är 90% av invånarna nöjda med och har förtroende för Vafabmiljö.	
9.2	År 2030 är självservice utvecklad jämfört med 2020.	
9.2.1	Senast 2022 kan kunder få svar på frågor dygnet runt med hjälp av FAQ-lösning.	
9.2.2	Senast 2022 har kunder digitalt stöd för att förbereda sitt besök på återbruket.	
9.2.3	Senast 2022 öppnar Vafabmiljös första återbruk med obemannade öppettider.	
9.2.4	År 2026 har antalet frågor till kundservice minskat med 50 % jämfört med 2020.	
9.2.5	Senast 2026 väljer 90 % av de nya kunderna abonnemang via Mina sidor.	
9.2.6	Senast 2026 beställs 75 % av tjänsterna via Mina sidor.	
9.3	Senast 2030 genomför 5 % av myndiga kommuninvånare en internetbaserad utbildning varje år.	

9.3.1	Senast 2026 har 5 % av kommuninvånarna genomfört utbildningen.	
9.4	Senast 2022 finns en strategi för systematiskt digital återkoppling.	
9.5	Senast 2026 genomför 50 % av förskolorna i regionen aktiviteter om avfallshantering.	
9.5.1	Senast 2022 har en utbildning tagits fram och marknadsförs.	
9.6	Senast 2022 får 75 % av regionens skolor i åk 1–6 information av skolinformatörer varje år.	
9.7	Senast 2030 är samarbetet mellan Vafabmiljö och de kommunala bostadsbolagen väl utvecklat.	
9.7.1	Senast 2026 genomförs BoSkola hos samtliga kommunala fastighetsbolag.	

3.9.2 Sammanfattande bedömning

Förutom målområdet Nedskräpning är Kundperspektivet det målområde som har flest mål och delmål. Statusen för målen är, trots att nästan alla aktiviteter är bedömda som klara, mycket blandade. Innehållet i målområdet är spretigt och återspeglar vilka behov som fanns när kommunalförbundet var nybildat. Frågor om till exempel kundnöjdhet, självservicegrad och digitalisering fick plats i den första gemensamma avfallsplanen, men har visat sig svåra att följa upp. I denna halvtidsuppföljning kan det konstateras att sedan avfallsplanen antogs så har det vuxit fram en annan organisatorisk hemvist för dessa frågor. Frågor om kundnöjdhet, självservicegrad och digitalisering har istället fått sin plats i det som kallas ”det strategiska ögat”, vilket är en modell för förbundets arbete med mål och prioritering. I det strategiska ögat är till exempel ”nöjda kunder” ett av fyra övergripande mål och omfattar fokusområden som bättre service till kund och ökad självservicegrad.

Vissa av målens aktualitet har särskilt uppmärksammats under uppföljningen (mål 9.5, 9.6 och 9.7) där exempelvis förskolan inte längre besöks av Vafabmiljös miljöinformatörer. Det fanns en hög ambitionsnivå för hur Vafabmiljö skulle besöka skolans olika årskurser och andra målgrupper, men fokus för miljöinformatörernas arbete har förändrats under åren sedan avfallsplanen antogs. Även efterfrågan på besök av miljöinformatörerna från skolorna har minskat under åren. Dessa mål bedöms därför inte kunna uppnås, vilket är en konsekvens av strategiska beslut under årens lopp, där resurserna på Vafabmiljös kommunikationsenhet istället riktats mot andra målgrupper.

3.9.3 Rekommendation till revideringen

Flera av målen är uppnådda och bör därför utgå i samband med revideringen. Arbetet rörande de mål om självservicegrad som i dagsläget inte går att följa upp inom avfallsplanen (mål 9.2.4, 9.2.5, 9.2.6) bör istället hanteras genom det ”strategiska ögat”.

Revideringen behöver också undersöka vilka delar av målområde 9 som kan avslutas respektive vad som behöver finnas med i den reviderade avfallsplanen för åren 2027–2030 och på så sätt ta ett mer samlat grepp.

3.10 Målområde 10 - Ekonomiska och finansiella mål

3.10.1 Uppfyllelse av mål och delmål

Tabell 11. Bedömning av måluppfyllelse av mål och delmål inom målområde 10.

Nr	Målbeskrivning	Status
10.1	Vafabmiljö ska ha en långsiktigt stabil* ekonomi.	
10.2	Från och med 2020 ska det kommunala avfallsuppdraget årligen ha en ekonomi i balans.	
10.2.1	År 2020 tillämpar Vafabmiljö en långsiktigt hållbar taxekonstruktion.	
10.2.2	År 2023 tillämpar Vafabmiljö en taxa som skapar årlig balans för det kommunala avfallsuppdraget.	
10.3	Från och med 2021 ska det årliga resultatet i kommunalförbundets avfallsverksamhet som inte omfattas av det kommunala uppdraget uppgå till minst 5 procent av den verksamhetens totala intäkter.	
10.4	Senast 2030 uppgår soliditeten till över 15 %.	
10.4.1	Soliditeten ska årligen öka.	
10.5	Senast 2030 är skuldsättningsgraden under 10.	
10.5.1	Skuldsättningsgraden ska årligen minska. Uppföljning av de fyra underliggande målen sker tre gånger per år, tertialvis. Handlingsplaner tas fram vid behov. En övergripande uppföljning genomförs i den uppföljningen som görs av Avfallsplanen 2022, 2026 samt 2030.	
*begreppet stabil ekonomi har ersatts av god ekonomi sedan avfallsplanen antogs.		

3.10.2 Sammanfattande bedömning

Det tionde målområdet är ekonomiska och finansiella mål för Vafabmiljö. Det långsiktiga målet är en god ekonomi vilket uppnås med 5 % vinstmarginal i Vafabmiljös affärsmässiga verksamhet, balans i ekonomin för det kommunala uppdraget och en ökande soliditet.

Utvecklingen för området ser positiv ut, där en bidragande orsak skulle kunna vara den väl etablerade processen för ekonomi och uppföljning, där utvecklingen följs upp flera gånger under året genom nyckeltal.

Målområdet har inga tillhörande aktiviteter.

3.10.3 Rekommendation till revideringen

Med anledning av att det finns väl fungerade rutiner för den ekonomiska uppföljningen och att förbundets ekonomi har en positiv utveckling, föreslås detta målområde utgå från avfallsplanen i samband med kommande revidering. Den här typen av mål bör inte finnas med i en kommunal avfallsplan, vilket även syns i den lagstiftning som styr en avfallsplans innehåll.

4 Aktualitetsbedömning

En aktualitetsbedömning görs för att säkerställa att en plans mål och syfte är aktuellt. Om det finns områden som inte längre är aktuella kan de strykas. Om det finns områden där sambandet mellan mål, aktiviteter och syfte inte är tydligt bör en revidering ske för att återställa planens aktualitet.

Aktualitetsbedömning är en process som är viktig för att upprätthålla att styrande dokument och politiska beslut är aktuella.

Avfallsplanens aktualitetsbedömning görs utifrån följande perspektiv:

- Uppfyllelse av mål och syfte
- Samverkan för genomförandet
- Omvärld och lagstiftning

4.1 Uppfyllelse av mål och syfte

En avfallsplan ska enligt 15 kap. 41 § miljöbalken (1998:808) bland annat innehålla uppgifter om kommunens åtgärder för att minska avfallens mängd och farlighet och ska bidra till att det avfall som uppstår inom regionen hanteras i enlighet med avfallshierarkin. Lagstiftningen om vad en avfallsplan ska innehålla är under förändring, och en proposition (2025/26:108) med förslag på förändringar förväntas beslutas i riksdagen i april 2026.

Syftet med den antagna avfallsplanen är att blicka framåt och planen utgör det strategiska dokument som beskriver hur arbetet ska fokuseras för att uppnå förbättringar. Enligt avfallsplanens beslut ska en uppföljning göras efter halva tiden, för att se hur arbetet har gått hittills och utgöra underlag för revidering av avfallsplanen.

Avfallsplanen har sin grund i avfallstrappan och innehåller åtgärder och mål för att minska avfallens mängd och farlighet. I uppföljningen har det synliggjorts vilka mål som är formulerade på ett sätt som inte går att följa upp och det finns även mål som nås trots att aktiviteter inte har genomförts. Det finns också flertalet aktiviteter som fortsatt behöver genomföras för att målen ska kunna nås. Det finns

också mål som har uppfyllts på grund av att lagstiftningen förändrats sedan avfallsplanen antogs. I revideringen ges möjligheten att rätta till problematiska målformuleringar och avsluta aktiviteter som inte har någon effekt på måluppfyllnaden.

Måluppfyllnaden ser på det stora hela relativt bra ut för att vara halvvägs in i planens genomförandeperiod, se figur 1 på sida 4. Det varierar dock stort mellan de olika målområdena och i vissa fall går det att ifrågasätta vad det är som målets uppföljning faktiskt visar. Ibland handlar målen om specifika åtgärder, vilket hade varit mer passande att ha som en aktivitet, och ibland är målen betydligt mer generella vilket gör att de inte går att följa upp eller när de väl följs upp inte ger oss någon bättre inblick i hur utvecklingen faktiskt ser ut. Det är också ett problem att många mål snarare är konjunkturberoende än påverkade av arbetet med att genomföra aktiviteter.

Avfallsplanens syfte är att styra arbetet med att minska mängden avfall och dess farlighet. I sin nuvarande form omfattar dock avfallsplanen mycket mer än så, den tar även med målsättningar gällande kundservice och ekonomiska frågor. Det gör att både planen och arbetet blir väldigt omfattande och upplevs spretigt. För att planen på ett bättre sätt ska fylla sitt lagstadgade syfte borde mer fokus läggas på det som den verkligen är till för och skala bort sådant som kan hanteras med andra styrdokument.

Revideringen behöver få avfallsplanen att tydligt visa vad både Vafabmiljö och medlemskommunerna ska prioritera för att nå målen till 2030.

4.2 Samverkan för genomförandet

Avfallsplanen är den första avfallsplan som tagits fram gemensamt för de tolv medlemskommunerna i förbundet. En stor, viktig och utmanande del i det arbetet var att hitta en gemensam ambitionsnivå och ta hänsyn till kommunernas olika förutsättningar. Samtidigt behövde man hitta samarbetsformer för hur arbetet skulle fördelas mellan kommunerna och kommunalförbundet. Fram tills idag har avfallsplanens huvudsakliga samverkanskanal varit Samrådsorganet, som samordnas av Vafabmiljö och består av tjänstepersoner från respektive medlemskommun. Vafabmiljö har även samordnat en del annat arbete för att sprida kunskap och inspiration, exempelvis genom nätverket för cirkulära upphandlingar samt arrangerat webinarier om ökat återbruk, förebygga avfall och matsvinn.

För att tydliggöra kommunernas ansvar i avfallsplanen togs en särskild bilaga fram med en sammanställning av de aktiviteter som ska genomföras av kommunerna. Det åligger dessutom kommunerna att ta fram underlag för sina delar i avfallsplanen i den årliga uppföljningen. Detta har skett i varierad utsträckning.

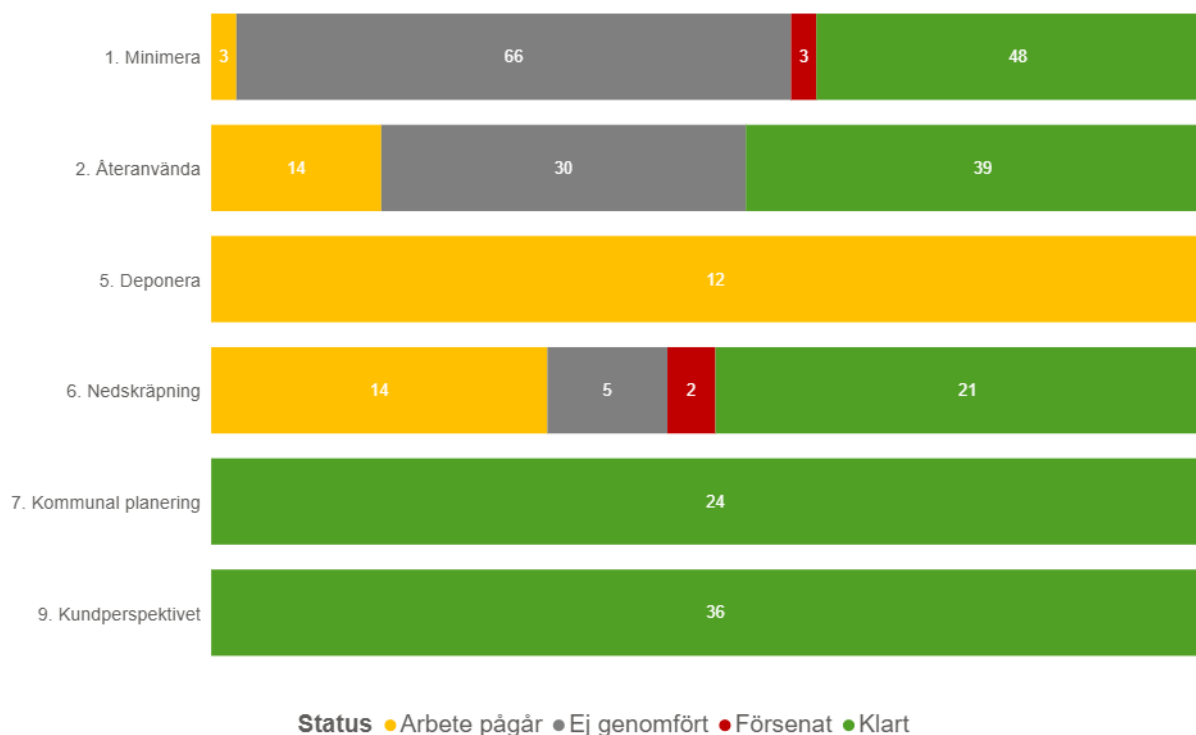
Sedan avfallsplanen antogs i alla kommuner har både kommunalförbundet och kommunernas organisationer utvecklats och både politiker och tjänstepersoner har bytts ut. Idag finns därför vissa problem med att planen saknar förankring i kommunerna. De stordriftsfördelar som ett kommunalförbund innebär i logistiksammanhang har också visat sig kunna ha omvänd effekt i det lokala arbetet med att till exempel förebygga avfall i kommunens förvaltningar. Avståndet mellan kommunalförbundet och kommunernas organisationer är ibland svår att överbrygga, och det har varit svårt att från förbundet initiera aktiviteter som ska genomföras i kommunernas verksamheter eftersom

närheten till verksamheterna är sämre för de som jobbar i kommunalförbundet. Det allt större fokus och behov som finns av arbete med återanvändning och att förebygga avfall har även tydliggjort de utmaningar med ansvarsfördelningen som förekommer mellan kommunalförbundet och kommunerna. I detta fall handlar det om det uppdrag som Vafabmiljö fått genom förbundsordningen att "... ansvara för den insamling, behandling och återvinning av sådant avfall som faller under kommunalt avfallsansvar enligt 15 kap. miljöbalken" och hur detta förhåller sig till kommunernas ansvar att i sina egna verksamheter arbeta med avfallsförbyggande åtgärder enligt 2 kap. 5 § MB:

Alla som bedriver en verksamhet eller vidtar en åtgärd ska hushålla med råvaror och energi samt utnyttja möjligheterna att

- 1. minska mängden avfall,*
- 2. minska mängden skadliga ämnen i material och produkter,*
- 3. minska de negativa effekterna av avfall, och*
- 4. återvinna avfall.*

Många kommuner har haft svårt att komma igång med sina aktiviteter för att minimera sitt avfall och öka återanvändningen. Även Vafabmiljö har haft utmaningar med att ändra sin verksamhet från traditionell avfallsinsamling till de högre stegen i avfallstrappan. Kommunernas svårigheter syns tydligt i figur 3 nedan där varje kommuns bedömda status för de aktiviteter som kommunerna ansvarar för har sammanställts och antalet ej genomförda aktiviteter inom målområdena Minimera och Återanvända framgår. Flera av kommunerna har ansett att en av svårigheterna är att resurserna för arbete med avfallsfrågor inte längre finns hos kommunerna utan istället ligger hos Vafabmiljö. Arbete för att minska avfallet behöver dock involvera och utgå från verksamheten själv och där finns ett tydligt behov av att hitta nya sätt för Vafabmiljö att stötta kommunerna och att samverka i arbetet. Även Vafabmiljö behöver göra en tydlig förbättring i sitt arbete med avfallshierarkins översta steg.

Figur 3. Sammanställd status för de aktiviteter där kommunerna har störst ansvar, bedömt för varje enskild kommun och fördelat på respektive målområde.

För att få större genomslagskraft av avfallsplanen under de kommande genomförandeåren behöver ansvarsfördelningen göras tydligare så att kommunerna inkluderar avfallsplanen i sin övergripande planering och årliga verksamhetsplaner. Detta gäller även för Vafabmiljö. Mer arbete behöver också läggas på förankring så att avfallsplanen får ett brett ägandeskap.

4.3 Omvärld och lagstiftning

Sedan avfallsplanen antogs har mycket förändrats, både genom ändringar i lagstiftning på nationell och internationell nivå såväl som branschens egen utveckling. Några exempel är den ändrade definitionen av kommunalt avfall, krav på fastighetsnära insamling av förpackningar, rapporteringsskyldighet för farligt avfall och insamlingskrav och så småningom även ett producentansvar för textil. Sverige har även på egen hand genomfört en del förändringar, där sista delen av den största ändringen på senare tid (prop. 2025/26:108) förväntas beslutas i riksdagen i april 2026. En del av motivet till ändringarna är att Sverige inte når EU:s uppsatta återvinningsmål och en del är att modernisera avfallslagstiftningen och anpassa den efter de förutsättningar som finns i Sverige idag.

När förbundet bildades ansvarade Vafabmiljö för såväl den strategiska planeringen av frågor kring avfallshantering, uppgifter rörande insamling och behandling av avfall samt den myndighetsutövning som åligger kommunerna enligt 15 kap. miljöbalken med tillhörande lagstiftning **samt**

omhändertagande av medlemmarnas verksamhetsavfall. Efter avfallsplanens antagande ersattes begreppen hushållsavfall och verksamhetsavfall av kommunalt avfall respektive icke kommunalt avfall. Förbundsordningen för Vafabmiljö behövde då ses över och formuleras om. I och med den nya definitionen av kommunalt avfall kan inte Vafabmiljö längre ta hand om medlemmarnas verksamhetsavfall. Detta påverkar avfallsplanen som haft mål och aktiviteter som handlar om kommunernas verksamhetsavfall.

På senare tid har ansvaret för att arbeta med de övre stegen i avfallshierarkin också blivit alltmer tydliga och utpekade. Kommunerna (i det här fallet genom Vafabmiljö) har sedan hösten 2020 ansvar för att informera sina invånare om åtgärder för att förebygga sitt avfall. I propositionen som förväntas beslutas i april 2026 finns också förslag som innebär att vikten av att arbeta med avfallsförbyggande ytterligare lyfts fram, bland annat genom ökade krav på ekonomisk redovisning kring detta och att hela kapitel 15 i miljöbalken byter namn från "Avfall" till "Avfall och förebyggande av avfall". Kapitel 15 får då även en tydlig syftesbeskrivning där "att främja avfallsförebyggande åtgärder" framgår.

Propositionen innehåller även förslag om att den nationella avfallsplanen istället ska beslutas av regeringen. Idag beslutas den nationella avfallsplanen och nationella förebyggande programmet av Naturvårdsverket. Förslaget att istället låta regeringen besluta om den nationella avfallsplanen förväntas ge planen en större tyngd samt ger regeringen möjlighet att besluta om mål som kommuner och andra aktörer får i uppdrag att uppfylla. När en sådan uppdaterad plan kan beslutas är dock oklart.

På liknande sätt går det även att se en förändring hos branschkollegor och andra kommuner där alltmer resurser läggs på att utveckla återanvändning och förebyggande av avfall, både i kommunernas verksamheter och som en del av avfallshanteringen. Många ser också och utnyttjar potentialen med upphandlingar för att kunna ställa krav på sina leverantörer och entreprenörer.

Ett annat ämne som på senare tid har blivit alltmer aktuellt och även sammanflätat med avfallshantering och -förebyggande är beredskap och säkerhet. Att minska beroende av engångsprodukter som kräver nyinköp, producera energi lokalt i form av fjärrvärme och biogas samt bli bättre på att ta vara på det vi redan har är teman som återkommer även i dessa sammanhang.

EU påverkar svensk avfallslagstiftning alltmer och är i stora delar harmoniserad inom hela EU vilket gör att det därmed inte längre finns samma flexibilitet och valfrihet när det gäller hur avfallshanteringen ska utformas på kommunal nivå. Några exempel på hur EU påverkar svensk lagstiftning är:

- Avfallsdirektivet; är det övergripande direktivet och där återfinns avfallshierarkin, mål för återvinning av avfall och skyldigheter för medlemsstaterna som krav på avfallsplaner och förebyggande åtgärder. Direktivet definierar begreppet kommunalt avfall och tydliggör kommunernas ansvar. Här finns också det kommande producentansvaret för textil samt krav på att matavfallet ska minska genom separat insamling.
- Förpackningsförordningen; säger att alla förpackningar på EU-marknaden ska vara materialåtervinningsbara senast 2030 och att en större andel förpackningar ska gå att återanvända.

Utöver dessa direktiv och förordningar så finns den så kallade ”Gröna given” vilket är en övergripande strategi för EU:s medlemsstater för att skapa ett hållbart samhälle och uppnå klimatneutralitet till 2050. Kommunernas roll kommer att vara central i genomförandet¹ och innebär en del nya uppgifter som till exempel att:

- stimulera återbrukslösningar i samarbete med civilsamhälle och näringsliv,
- skapa plattformar för reparation och delning,
- planera för cirkulär resursanvändning inom kommunerna.

En reviderad avfallsplan bör anpassas utifrån nu gällande lagstiftning (inklusive den som kommer att gälla efter beslut i riksdagen i april 2026), där de övre stegen i avfallshierarkin får en tydligare plats och ökad prioritet. Den bör även ta hänsyn till de framtagna nationella mål för materialåtervinning som nu finns och säkerställa att Vafabmiljö och medlemskommunerna bidrar till att dessa uppnås.

¹ Avfall Sverige www.avfallsverige.se Avfallsfrågorna i EU.